

Joutsenen esiintymisestä Rymättylän Aaslaluodolla

LENNART SAARI

*Joutsen eli laulujoutsen *Cygnus cygnus* on maamme kansallislintu. Se on hieman kyhmyjoutsenta *C. olor* pienempi, mutta tätä selvästi aggressiivisempi, joten kamppailussa pesimäpaikoista kyhmyjoutsen joutuu useimmiten väistymään. Täten "tulokaslajina" pidetty kyhmyjoutsen ei tule syrjäyttämään "alkuperäistä" joutsentamme.*

Laulujoutsen on maailman joutsenlajeista laajimmalle levinnyt. Sitä tavataan pesivänä palearktisella alueella Islannista aina Itä-Siperiaan asti, lähinnä havumetsävyöhykkeellä. Pohjois-Amerikkaa asuttaa vastaavilla leveysasteilla läheinen trumpettijoutsen *C. buccinator*, jota joskus pidetään laulujoutsenemme alalajina. Pesinnän onnistumisen vaatii laulujoutsenella noin 150 vrk:n avovesikautta, joten kovin pohjoiseen laji ei voi mennä. Pohjoisempina lajin korvaa pikkujoutsen *C. columbianus*, jolle avovesikauden pituudeksi riittää 120 vrk.

Kyhmyjoutsen puolestaan vaatii 180 vrk, joten tällä tavalla avovesikauden pituus määrää eri joutsenlajien levinneisyyden pohjoisrajat.

Maailman laulujoutsenkannaksi arvioitiin 2000-luvun alussa 180 000 yksilöä (BirdLife International 2012). Euroopan pesiväksi kannaksi arvioitiin tuolloin 16 000–21 000 paria, talvikannaksi yli 65 000 yksilöä (BirdLife International 2004). Laulujoutsen on kasvissyöjä, joka pesintäpaikakseen valitsee mieluiten rehevän järven. Kuitenkin kannan kasvaessa jotkut parit joutuvat tyytymään heikompinkin elinympäristöihin. Tal-

vensa joutsenemme viettävät pääosin Euroopan rannikoilla.

Ennen 1800-luvun puoliväliä laulujoutsenen pesimäaikaisesta esiintymisestä maassamme on vain vähän tietoa. Tuolloin lajia tavattiin pesivänä etelässä Suomenselkää ja Järvi-Suomen pohjoisosia myöten. Aiemmin lajin oletetaan asuttaneen koko Suomen, mihin viittaavat sadat paikannimet ympäri maamme. Joutsenta alettiin aktiivisesti metsästä 1900-luvun alkupuoliskolla. Pesimäpaikkojen lisäksi laulujoutsenia ammuttiin ja pyydettiin raudoilla muuttomarkoilla lahdissa lepäilevis-

tä parvista. Keskipesällä tapettiin sulkasadon takia lentokyvyttömiä aikuisia ja niiden vielä keskenkasvuisia poikasia. Joutsenia metsästettiin myös talvialueilla Länsi-Euroopassa. Suomessa laulujoutsenen munat juhlistivat keväistä ruokapöytää. Vaino jatkui vielä 1940-luvulle, vaikka laji rauhoitettiin meillä jo vuonna 1934. Joutsenkantamme taantui niin, että vuonna 1949 maamme pesiväksi kannaksi arvioitiin vain 15 paria Lapin ja Kuusamon erämaissa. Lajin kanta kääntyi nousuun 1950-luvulla lähinnä Yrjö Kokon kirjojen ansiosta (Väisänen ym. 1998, Lehtiniemi 2006).

1960-luvun puolivälissä pesi Lapissa arviolta 40 paria ja Lapin eteläpuolella 30. Kesään 1975 mennessä maamme kannaksi arvioitiin 150 paria ja 1970-luvun lopun atlaskartoitus antoi maamme kannaksi yli 250 paria, joista noin 100 Lapin eteläpuolella. Vuonna 1986 maamme kannaksi arvioitiin 430 pesivää paria ja 2100 pesimätöntä etupäässä nuorta lintua. Toisen arvion mukaan pesintäkanta oli kuitenkin tuolloin jo 700 paria. Atlasaineiston perusteella saatiin vuoden 1988 kannaksi vähintään 800–1000 paria, joka 1990-luvun puoliväliin mennessä oli noussut noin 1500 pesivään pariin (Väisänen ym. 1998).

Vuoden 2004 BirdLife Suomen kartoituksessa saatiin minimikannaksi 4600 paria (maksimi 6000), joka vuoteen 2006 mennessä oli noussut vähintään 5500 pariin. Neljässä vuosikymmenessä laulujoutsenkantamme siis kasvoi reilut 11 % vuodessa. Tätä tahtia maamme laulujoutsenkanta olisi vuonna 2010 ollut vähintään 9000 paria, vuonna 2020 se olisi 26 000 paria ja vuonna 2030 jo lähes 80 000 paria (Lehtiniemi 2006). Tällaisena ei kasvunopeus tietenkään toteudu, mutta lienee selvää, että joutsenkantamme on edelleen kasvussa. Maamme kolmannessa lintuatlak- sessa (Valkama ym. 2011) parimääräksi arvioitiin 5000–7000 paria,

joten kasvunopeus ei enää viime vuosina ole ollut sama tai sitten kolmannen lintuatlaksen parimääräarvio arvio oli liian varovainen.

Laulujoutsen Varsinais-Suomessa

Laulujoutsen oli 1970-luvulle saakka suhteellisen harvalukuinen läpimuuttaja Varsinais-Suomessa. Laitilan Liesjärvellä havaittiin 60 yksilöä 20.4.1973, mikä oli vuosikymmenen suurimpia lepäilijämääriä maakunnassamme. Kannan runsastumisen myötä keväiset ja syksyiset yksilömäärät ovat selvästi kasvaneet. Keväiset yhteismäärät ovat nousseet 1960–1970-lukujen 30–100 yksilöstä 1990-luvun 500–800 lintuun. Suurin todettu keväinen kerääntymä on 1900-luvun loppuun mennessä ollut 295 lintua Perniön Torkkilassa 9.4.1999. Pesimättömiä lintuja jäi maakuntaan säännöllisesti toukokuun loppuun tai kesäkuun alkuun (Lehikoinen ym. 2003).

Syksyisin lintuja nähtiin yleensä hieman kevättä vähemmän. Syksyiset määrät olivat 1900-luvulla arviolta 300–500 lintua. Suurin syksyinen yksilömäärä oli Perniön Saarenjärven 170 yksilöä 12.11.1995. Lajista tehdään talvihavaintoja vuosittain: Saarenjärven maksimi oli 170 lintua 4.12.1994, mutta yleensä jäätettiin alle 30 yksilön. Ulkosaaristossa, etenkin Jurmossa, voi joulutammikuussa tavata parhaimmillaan kymmeniä laulujoutsenia (Lehikoinen ym. 2003).

Pesimäaikaisia havaintoja on Varsinais-Suomessa tehty 1980-luvulta lähtien. Maakunnan ensipesintä varmistettiin vuonna 1985. Euran/Laitilan Koskeljärvellä laji pesi vuodesta 1987. Viime vuosisadan loppuun mennessä laulujoutsen pesi kahdeksassa kunnassa Perniötä myöten ja vähintään 16 järvellä. Ensimmäinen suopesintä todettiin vuonna 1996 Laitilan Hirvilaminsuolla. Varsinais-Suomen pesimäkannaksi arvioitiin vuonna 1999 15–25 paria (Lehikoinen ym. 2003).

Ensimmäiset muuttavat laulujoutsenet saapuvat maakuntaan maaliskuun alussa, leutoina talvina jo helmikuun lopussa. Muutto käynnistyy toden teolla huhtikuun alussa olleen voimakkaimmillaan 1.–20.4. Suurin osa linnuista on jatkanut pohjoiseen toukokuun alkuun mennessä. Syysmuutto alkaa syyskuun puolessavälissä ja on voimakkaimmillaan lokamarraskuun vaihteessa. Osa joutsenista viivyyttä lähtöään jäidentuloon saakka (Lehikoinen ym. 2003).

Laulujoutsen Aaslalla

Vanhoja muistiinmerkittyjä havaintoja joutsenesta on satunnaisesti vuosilta 1965–1974. Tämä johtui osittain retkeilyn vähydestä joutsenten muuttoaikaan. Saapumisajoina on merkitty 7.4.1965, 11.5.1969, 12.4.1972, 13.3.1973 ja 1.4.1974. Esimerkiksi vuonna 1967 pidettiin päivittäistä lajistaa havaituista linnuista tammikuun alusta toukokuun loppuun, eikä yhtään joutsenta havaittu, joten lajin vähälukuisuus oli silmiinpistävä.

Vuosina 1975–2012 havainnointi on ollut säännöllistä (vähintään 14 vrk retkeilyä joka kuukausi) ja joutseniakin on nähty vuosittain, joskin hyvin vaihtelevissa määrin. Joutsenen talvihavaintoja on tämän aineiston pohjalta käsitellyt Saari (2012).

Taulukosta 1 nähdään vuosittain havaittujen joutsenten määrät Rymättylän Aaslaluodolla yksilöpäivinä. Valtaosa linnuista on nähty muutolla, eikä alueellani ole laulujoutsenen suosimia levähdyspaikkoja. Heikoin vuosi oli 1979, jolloin tavattiin vain kaksi laulujoutsenta, vuonna 2012 nähtiin lintuja yhteensä 240. Yhteensä joutsenia on kirjattu muistiin 2819 yksilöä, joista noin 20 on todennäköisiä laulujoutsenia. Muutamissa tapauksissa kyseessä ovat voineet olla pikkujoutsenet. Laulujoutsenia tai sellaiseksi oletettuja on tavattu 182 kuukautena vuodesta 1975 – tapaamisprosentti on 39,9 (n = 456 kuukautta).

”Se on hieman kyhmyjoutsenta pienempi, mutta tätä selvästi aggressiivisempi, joten kamppailussa pesimäpaikoista kyhmyjoutsen joutuu useimmiten väistymään.”

© Kari Lahtela

Taulukko 1. Laulujoutsenen kuukausisummat Aaslalla vuosina 1975-2012

Vuosi	Tammi	Helmi	Maalis	Huhti	Touko	Kesä	Heinä	Elo	Syys	Loka	Marras	Joulu	Yhteensä
1975	0	2	4	0	0	0	0	0	0	9	7	4	26
1976	4	0	0	4	0	0	0	0	0	27	23	0	58
1977	0	0	0	2	0	0	0	0	1	20	2	0	25
1978	0	0	0	8	1	0	0	0	0	10	0	0	19
1979	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
1980	0	0	0	17	0	0	0	0	0	7	6	0	30
1981	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	7	0	10
1982	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	6	9
1983	0	0	0	9	0	0	0	0	0	11	0	6	26
1984	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	3
1985	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	11	6	19
1986	0	0	0	10	0	0	0	0	0	5	3	20	38
1987	0	0	0	0	2	0	0	0	0	3	3	6	14
1988	0	0	0	5	3	0	0	0	0	0	10	1	19
1989	0	0	3	0	0	0	0	0	0	8	8	1	20
1990	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	4
1991	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	2	13	19
1992	5	0	6	0	0	0	0	0	0	7	21	14	53
1993	9	0	4	0	0	0	0	0	0	14	50	12	89
1994	0	0	1	1	0	0	0	0	1	5	42	6	56
1995	0	0	8	1	0	0	0	0	0	1	8	24	42
1996	2	0	10	16	0	0	0	0	1	1	36	45	111
1997	0	0	10	1	0	0	0	0	0	2	3	42	58
1998	19	0	27	13	0	0	0	0	0	2	16	21	98
1999	0	1	16	0	1	0	0	0	0	0	13	53	84
2000	0	0	9	4	0	0	0	0	2	2	4	71	92
2001	52	3	4	17	0	0	0	0	0	0	8	2	86
2002	4	0	23	0	0	0	0	0	0	35	63	36	161
2003	0	0	10	7	0	1	0	0	0	9	10	8	45
2004	3	0	70	9	0	0	0	0	0	0	25	15	122
2005	0	0	1	28	0	2	0	0	0	38	0	52	121
2006	12	0	2	44	1	1	0	0	2	80	37	50	229
2007	31	0	55	0	3	0	0	0	0	0	88	24	201
2008	3	17	6	0	2	0	0	0	2	0	139	29	198
2009	36	0	91	65	21	3	0	0	2	0	3	11	232
2010	2	0	21	37	0	2	0	0	0	1	18	7	88
2011	0	0	15	8	0	4	0	0	4	0	30	11	72
2012	55	0	51	15	25	13	5	6	0	3	15	52	240
Yhteensä	237	23	451	330	59	26	5	6	15	301	715	651	2819
FR.	14	4	24	26	9	7	1	1	8	24	32	32	38

Useimmiten joutsenia on tavattu marras- ja joulukuussa: 32 vuotena 38 mahdollisesta (joulukuussa kuitenkin kahtena vuotena tavattiin ainoastaan todennäköinen laulujoutsen). Lokakuusia havaintoja on 24 vuodelta (joista kerran havaittiin todennäköinen laulujoutsen). Keväisin laulujoutsenia tavataan varmuksella huhtikuussa (26 vuotta), mutta maaliskuu on hyvässä

tuntumassa (24 vuotta; kerran todennäköinen laulujoutsen).

Tammikuun ensimmäiset tavattiin vuonna 1976; seuraavat vasta 1990-luvulla (neljänä vuotena). 2000-luvulla havaintoja on yhdeksältä vuodelta. Helmikuun neljä havaintovuotta sijoittuvat siten, että ensimmäiset nähtiin vuonna 1975 ja seuraavat vuosina 1999, 2001 ja 2008.

Maaliskuussa joutsen havaittiin vuonna 1975, seuraava vuonna 1989 ja vuosittain vuodesta 1991 (kerran tosin todennäköinen laulujoutsen). Huhtikuussa joutsen puuttui neljästi vuosina 1975–1989, 1990-luvun alussa oli pitkähkö tauko, ja vuodesta 1994 havaintoja tehtiin kutakuinkin säännöllisesti. Keväthavaintojen painopiste on siirtynyt 1990-luvulta

Taulukko 2. Laulujoutsenen kuukausimaksimit vuosina 1975-2012.

Vuosi	Tammi	Helmi	Maalis	Huhti	Touko	Kesä	Heinä	Elo	Syys	Loka	Marras	Joulu	Yhteensä
1975	0	2	4	0	0	0	0	0	0	7	7	4	24
1976	4	0	0	4	0	0	0	0	0	17	13	0	38
1977	0	0	0	2	0	0	0	0	1	8	2	0	13
1978	0	0	0	4	1	0	0	0	0	7	0	0	12
1979	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
1980	0	0	0	15	0	0	0	0	0	7	6	0	28
1981	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	4	0	7
1982	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	6	8
1983	0	0	0	9	0	0	0	0	0	8	0	6	23
1984	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	1	3
1985	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	4	6	12
1986	0	0	0	10	0	0	0	0	0	5	3	20	38
1987	0	0	0	0	2	0	0	0	0	3	2	6	13
1988	0	0	0	5	1	0	0	0	0	0	0	1	7
1989	0	0	3	0	0	0	0	0	0	8	6	1	18
1990	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	3
1991	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	6	10
1992	3	0	6	0	0	0	0	0	0	6	10	6	31
1993	3	0	2	0	0	0	0	0	0	8	13	10	36
1994	0	0	1	1	0	0	0	0	1	3	11	5	22
1995	0	0	7	1	0	0	0	0	0	1	4	6	19
1996	2	0	5	12	0	0	0	0	1	1	20	20	61
1997	0	0	7	1	0	0	0	0	0	2	2	20	32
1998	7	0	13	9	0	0	0	0	0	2	8	7	46
1999	0	1	8	0	1	0	0	0	0	0	7	28	45
2000	0	0	7	4	0	0	0	0	1	2	2	50	66
2001	13	1	2	10	0	0	0	0	0	0	5	2	33
2002	2	0	8	0	0	0	0	0	0	18	40	13	81
2003	0	0	8	3	0	1	0	0	0	5	3	5	25
2004	2	0	20	5	0	0	0	0	0	0	13	7	47
2005	0	0	1	11	0	2	0	0	0	38	0	10	62
2006	8	0	2	10	1	1	0	0	2	67	19	35	145
2007	14	0	31	0	3	0	0	0	0	0	54	16	118
2008	0	3	4	0	2	0	0	0	2	0	39	21	71
2009	18	0	17	29	4	2	0	0	2	0	2	6	80
2010	1	0	13	27	0	2	0	0	0	1	8	3	55
2011	0	0	7	3	0	1	0	0	2	0	26	6	45
2012	50	0	21	2	4	3	2	2	0	3	13	25	125
Yhteensä	127	7	199	185	19	12	2	2	12	228	351	360	1504
FR.	14	4	24	26	9	7	1	1	8	24	32	32	38

lähtien maaliskuulle. Toukokuussa joutsenia havaittiin 1900-luvun puolella neljänä vuonna ja vuodesta 2006 viitenä vuotena. Joutsenen pesintäyrittöksi todettiin vuonna 2009 Paskalahdella, mutta pesintä epäonnistui. Kesäkuusia laulujoutsenia on tavattu vuodesta 2003 seitsemänä vuonna, mutta ainoat heinä–elokuiset linnut on nähty vuonna 2012. Syyskuussa

laulujoutsenia on tavattu 1900-luvulla kolmena vuonna, 2000-luvulla viitenä. Lokakuussa määrät ovat suhteellisesti vähentyneet 2000-luvun puolella. Marras–joulukuussa joutsen on ollut lähes jokavuotinen 1980-luvun puolivälistä lähtien. Taulukkoa 1 tarkasteltaessa vaikuttaa siis siltä, että saapuminen on keväällä varhaistunut ja syksyllä vastaavasti myöhentynyt.

Taulukossa 2 esitetään päivämaksimit kultakin kuukaudesta. Aineisto on hyvin samanlainen ja osoittaa kantojen kasvaneen voimakkaasti tutkimuskauden aikana (katso Saari 2012).

Suurimmat laulujoutsenen kuukausittaiset päiväsummat nähdään taulukossa 3. Marraskuussa nähdään suurimmat parvet, kymmenen korkeimman päiväsumman keskiarvo

Taulukko 3. Kymmenen suurinta päiväsummaa kuukausittain vuosina 1975-2012.

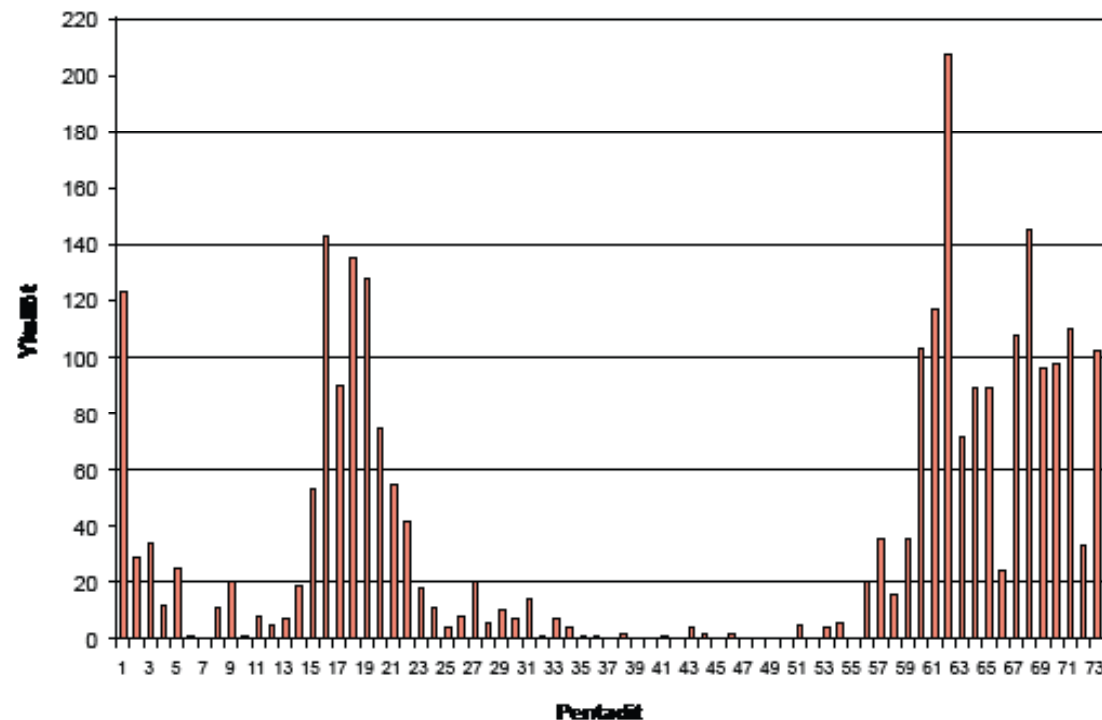
Kuukausi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Keskiarvo
Tammikuu	50	18	14	13	13	12	8	8	7	7	15.0
Helmikuu	3	3	3	3	3	2	2	1	1	1	2.2
Maaliskuu	44	31	21	20	20	17	17	15	15	13	21.3
Huhtikuu	29	27	15	12	11	10	10	10	9	9	14.2
Toukokuu	4	4	4	4	4	3	3	3	2	2	3.3
Kesäkuu	3	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1.9
Heinäkuu	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0.5
Elokuu	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0.6
Syyskuu	2	2	2	2	2	1	1	1	1	0	1.4
Lokakuu	67	38	18	17	13	13	8	8	8	7	19.7
Marraskuu	54	50	40	39	26	20	20	19	15	13	29.6
Joulukuu	50	35	28	25	22	21	20	20	20	16	25.7

on 29,6 yksilöä. Toiseksi suurimmat parvet nähdään joulukuussa (25,7). Kevään maksimi on maaliskuussa. Liikehdintää havaitaan tämän perusteella keväällä maaliskuussa ja syksyllä loka-tammikuussa. Muina kuukausina on liikehdintää vähäistä.

Kuvasta 1 nähdään laulujoutsenen esiintymiskuva Aaslalla pentadeittain. Tammikuussa nähdään viimeisiä syysmuuttajia, joskin jo vuoden ensimmäisen pentadin jälkeen esiintyminen on vaatimatonta. Hiljaiseloa on aina maaliskuun toiselle kolmannekselle. Maalis-huhtikuun vaiheessa on keväinen huippu. Liikehdintä vähenee suuresti huhtikuun aikana. Toukokuusta syyskuuhun on hiljaiseloa ja vasta lokakuussa määrät alkavat kasvaa. Syksyn huippu on loka-marraskuun vaihteessa, mutta määrät pysyvät melko korkeina aina vuoden loppuun asti. Syksyllä joutsenet nähdään yleensä muuttolennessa kylmänpurkausten yhteydessä ja näiden kylmänpurkausten esiintyminen määrittelee pitkälti lajin havaittavuutta niin kuin tietysti myös se, onko niinä päivinä havainnointia. Vaikka joutsen on yrittänyt pesiä Aaslalla, ovat kesäiset havainnot kuitenkin jääneet vähiin – joko linnut ovat siirtyneet jonkekin muualle pesinnän epäonnistuttua, eivätkä ns. kihlaparitkaan kovin näyttävästi esiinny.

maisen pentadin jälkeen esiintyminen on vaatimatonta. Hiljaiseloa on aina maaliskuun toiselle kolmannekselle. Maalis-huhtikuun vaiheessa on keväinen huippu. Liikehdintä vähenee suuresti huhtikuun aikana. Toukokuusta syyskuuhun on hiljaiseloa ja vasta lokakuussa määrät alkavat kasvaa. Syksyn huippu on loka-marraskuun vaihteessa, mutta määrät pysyvät melko korkeina aina vuoden loppuun asti. Syksyllä joutsenet nähdään yleensä muuttolennessa kylmänpurkausten yhteydessä ja näiden kylmänpurkausten esiintyminen määrittelee pitkälti lajin havaittavuutta niin kuin tietysti myös se, onko niinä päivinä havainnointia. Vaikka joutsen on yrittänyt pesiä Aaslalla, ovat kesäiset havainnot kuitenkin jääneet vähiin – joko linnut ovat siirtyneet jonkekin muualle pesinnän epäonnistuttua, eivätkä ns. kihlaparitkaan kovin näyttävästi esiinny.

maisen pentadin jälkeen esiintyminen on vaatimatonta. Hiljaiseloa on aina maaliskuun toiselle kolmannekselle. Maalis-huhtikuun vaiheessa on keväinen huippu. Liikehdintä vähenee suuresti huhtikuun aikana. Toukokuusta syyskuuhun on hiljaiseloa ja vasta lokakuussa määrät alkavat kasvaa. Syksyn huippu on loka-marraskuun vaihteessa, mutta määrät pysyvät melko korkeina aina vuoden loppuun asti. Syksyllä joutsenet nähdään yleensä muuttolennessa kylmänpurkausten yhteydessä ja näiden kylmänpurkausten esiintyminen määrittelee pitkälti lajin havaittavuutta niin kuin tietysti myös se, onko niinä päivinä havainnointia. Vaikka joutsen on yrittänyt pesiä Aaslalla, ovat kesäiset havainnot kuitenkin jääneet vähiin – joko linnut ovat siirtyneet jonkekin muualle pesinnän epäonnistuttua, eivätkä ns. kihlaparitkaan kovin näyttävästi esiinny.

Kuva 1. Laulujoutsen pentadeittain Aaslalla 1975-2012

Saapumis- ja lähtöajat vuosina 1965–2012 nähdään taulukossa 4. Vuodesta 1989 lähtien ovat saapumisajat varhaistuneet niin, että jaksolla sitä ennen ensihavainto tehtiin ainoastaan kerran maaliskuussa, tämän jälkeen on vain yksi ensihavainto huhtikuulta (ja silloinkin mahdollisia laulujoutsenia nähtiin jo maaliskuun puolella). Kaksikymmentä varhaisinta saapumisaikaa oli vuodesta 1989 lähtien, ja saapumisen mediaaniksi saatiin 24/25.3. (n = 36). Todennäköisesti keväiden lämpeneminen on aiheuttanut tämän varhaistumisen. Saapumisen ääripäivämäärät olivat 1.3.–5.5.

Viimeiset laulujoutsenet on nähty ”syksyllä” aikavälillä 25.10.–21.2. (toisin varhaisimpana lähtösyksynä nähtiin vielä 5.12. mahdollisia laulujoutsenia; ilman tätä havaintoa on vuoden viimeinen laulujoutsen nähty aikaisintaan 27.10.). Lähdon mediaanipäiväksi saatiin 25.12. (n = 39), kun otettiin mukaan myös vuoden 1975 puolelle mennyt vuoden 1974 viimeinen havainto ja vuoden 2013 puolelle mennyt vuoden 2012 viimeinen havainto. Lähdon viivästely näkyi selvästi, sillä mediaania myöhäisemmistä lähtöpäivistä 17 oli vuoden 1991 jälkeen ja kaksi sitä ennen. Kaksi muuta havaintoa mediaanipäivän jälkeen oli leudoilta syksyiltä 1974–1975. Toisin sanoen kaikki vuosien 1976–1990 lähtöhavainnot olivat mediaania varhaisemmat. On suuri kiusaus tulkita nämä havainnot ilmaston lämpenemisestä johtuviksi, mutta kysymykseen voisi myös tulla vahvistuneen kannan pyrkimys jäädä pidemmäksi aikaa lähelle pesimäaluettaan, jotta reviirit voitaisiin nopeasti keväällä vallata (joka tämäkin tietysti voi johtua ilmaston lämpenemisestä).

Pohdintaa

Joutsenen yleisen kannannousun myötä ovat myös Etelä-Suomen havaintoja pesivien parien määrät nousseet. Vielä reilut puoli vuosisataa sitten laji oli tunnettu Lapin eteläosiin Sallan-

Kuusamon alueelle, jossa oli jäljellä enää maamme joutsenkannan rippeet. Tämän jälkeen laulujoutsen on leviestänyt koko maahamme, ja tämä heijastuu myös Saaristomerelle. Pysyvää jalansijaa laji ei esimerkiksi vielä ole Aaslalla saanut, mutta kannan vakiintuminen lienee vain ajan kysymys. Laulujoutsen pesi Paskalahdella vuonna 2009, ja tämä pari onnistui tuhoamaan kyhmyjoutsenen pesintäryitykset paitsi Paskalahdella myös Uudentuvan järvellä ja Vanhankylänlahdella. Paskalahden pesivä joutsenpari vieraili myös näillä muilla järvillä haastaen riitaa paikallisten kyhmyjoutsenten kanssa edellä kerrotuin seurauksin. Kuitenkaan tämä joutsenpari ei saanut poikasia ja onnistunutta pesintää ei Aaslalla ole toistaiseksi todettu. Joutsenkannan kehityksen seuraaminen on mielenkiintoista siinäkin mielessä, että yleensä laulujoutsen syrjäyttää kyhmyjoutsenen. Oletettavasti olemme pian tilanteessa, jossa Aaslan laulujoutsenet pesivät järvissä ja kyhmyjoutsenet meressä, mutta syrjäyttäväkö laulujoutsen vielä kyhmyjoutsenen suojaista salmistakin – se jää nähtäväksi.

Kyhmyjoutsenta ja sen pesintää olen seurannut aktiivisesti vuodesta 1975. Ensipesintä todettiin vuonna 1976, ja kanta kasvoi nopeasti. Kannan kasvaessa poikastuotto heikkeni (Nummi & Saari 2002, Koskinen ym. 2003) ja kannan huippuvaihe lienee ohitettu. Nykyään ei juurikaan kuulu valituksia kyhmyjoutsenkannan suuruudesta kuten vielä 1990-luvun lopulla. Yleisen syntipukin leiman onkin saanut merimetso.

Vaikka kyhmy- ja laulujoutsen ovatkin hyvin samannäköisiä, on niiden tunnistaminen yleensä helppoa ääntelyn perusteella. Lentävän laulujoutsenparven tunnistaa jo kaukaa törähtelevän ääntelyn perusteella samoin kuin kyhmyjoutsenet siipien aiheuttaman viuhunan perusteella. Tämä jo yleensä riittää lajinmäärittäykseksi myös maallikoiden ilmoittamisissa havainnoissa, joita koko aineistossa kuitenkin on varsin vähän.

Taulukko 4. Laulujoutsenen saapumis- ja lähtöajat Aaslalla

Vuosi	Saapuminen	Lähtö
1965	7.4.	
1966		
1967		
1968		
1969	11.5.	
1970		
1971		
1972	12.4.	
1973	13.3.	
1974	1.4.	14.2.
1975	27.3.	16.1.
1976	1.4.	7.11.
1977	15.4.	19.11.
1978	3.4.	27.10.
1979		7.12.
1980	5.4.	1.11.
1981	8.4.	27.11.
1982	7.4.	10.12.
1983	9.4.	2.12.
1984	10.4.	25.10.
1985	19.4.	1.12.
1986	20.4.	4.12.
1987	5.5.	7.12.
1988	15.4.	14.12.
1989	20.3.	17.10.
1990		7.11.
1991	26.3.	5.1.
1992	8.3.	17.1.
1993	24.3.	25.12.
1994	18.3.	14.12.
1995	7.3.	2.1.
1996	1.3.	31.12.
1997	10.3.	28.1.
1998	25.3.	9.2.
1999	24.3.	16.12.
2000	22.3.	21.2.
2001	6.3.	10.1.
2002	13.3.	18.12.
2003	19.3.	23.1.
2004	16.3.	25.12.
2005	31.3.	25.1.
2006	4.4.	20.1.
2007	13.3.	21.2.
2008	8.3.	7.1.
2009	9.3.	9.1.
2010	27.3.	7.12.
2011	14.3.	3.1.
2012	15.3.	3.1.

Joskus linnut ovat kuitenkin niin kaukana ettei minkäänlaista ääntä kuulu parvesta, jolloin virhemäärittäjiä voi sattua, mutta myös ajan-kohta tai käyttäytyminen voi antaa vihjeen lajista, vaikka ääntelyäkään ei kuulu. Loppusyksyllä ja alkutalvella korkealla auran muodossa lentävä parvi on mitä todennäköisimmin laulujoutsenparvi kuuluipa sitten törähtelyä tai ei. Täkäläiset kyhmyjoutsenet ovat silloin joko uimassa tai lentävät matalalla vedenpinnan yläpuolella. Toisaalta lepäilevään kyhmyjoutsenparveen liittynyt laulujoutsen voi olla vaikea havaita.

Astetta suuremman haasteen muodostaa pikkujoutsen, joka joka tapauksessa on vähälukuinen lintu Aasialla, mutta josta jokunen yksilö on saattanut jäädä tunnistamatta Aasialta on seuraavat havainnot: 1.5.1966 2 yks. Pitkäniemen edustalla (I. Lah-tonen), 14.–15.9.1977 2 ad. Soron-pohjanjärvellä, 14.1.1978 1 juv. vesilintulaskennassa Kimon edustalla,

24.4.1978 1 p. Aasialla (J. Kirjonen), 7.12.1979 2 ad muutti kahden laulujoutsenen kanssa, 19.4.1985 1 Etelähdessä, noin 7.4.2005 1 ad. kahden kyhmyjoutsenen seurassa Hylkeenpe-
rä (Kari Rantasen kuvaus lajista). Li-
säksi nähtiin 8 linnun muuttoparvi
23.11.1988, jotka saattoivat olla pik-
kujoutsenia. Pikkujoutsenten määrät
eivät ainakaan ole aikojen saatossa
kasvaneet. Viimeisin varma havainto
minulla on vuodelta 1985.

Viitteet

- BirdLife International 2004: Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge U.K; BirdLife International.
- BirdLife International (2012) Species factsheet: Cygnus cygnus. Downloaded from <http://www.birdlife.org> on 22/1/2013.
- Koskinen, P., Saari, L., Nummi, P. & Pellikka, J. 2003: Kannan tiheys ja sääolot vaikuttavat lisääntymisenestykseen kyhmyjoutsenella. – Suomen Riista 49: 17–24

- Lehtinen, E., Gustafsson, E., Aalto, T., Alho, P., Klemola, H., Laine, J., Normaja, J., Numminen, T. & Rainio, K. 2003: Varsinais-Suomen linnut. – Turun lintutieteellinen yhdistys r.y. Turku.
- Lehtinen, T. 2006: Ne tulivat takaisin. – Linnut 41 (3): 8–16.
- Nummi, P. & Saari, L. 2003: Density-dependent decline of breeding success in an introduced, increasing mute swan *Cygnus olor* population. – Journ. Avian. Biol. 34:105–111.
- Saari, L. 2012: Pitkäaikaismuutokset Saaristomerellä talvehtivien vesilintujen kannoissa. – Suomen Riista 58: 75–89.
- Valkama, Jari, Vepsäläinen, Ville & Lehtinen, Alekski 2011: Suomen III Lintuatlas. – Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. <<http://atlas3.lintuatlas.fi>> (viitattu 22.1.2013) ISBN 978-952-10-6918-5
- Väisänen, R.A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. – Otava, Keuruu.

Oppia ja tietoa Tiiran käytöstä

– Ohjeita ja käyttöä helpottavia vinkkejä aloitteleville ja vähän edistyneemmillekin käyttäjille

TEKSTI JA KUVAT: PETER UPPSTU

Tiira on BirdLife Suomen eli lintuyhdistystemme keskusjärjestön ylläpitämä lintutietopalvelu, johon käyttäjät voivat kirjata omia havaintojaan ja jossa he voivat selata toisten tekemiä havaintoja. Tiira on luotu edistämään lintutietämyksen karttumista, lintujen suojelua ja lintuharrastusta. Tiiralla on yli 19 000 käyttäjää ja järjestelmään on tallennettu yli yhdeksän miljoonaa havaintoa.

Miksi minä käyttäisin Tiiraa?

Lintuhavainnot ovat lintutiedon perusta. Ilman tietoa lintujen suojelu on vaikeaa, ja harrastuskin saa uutta väriä kun perustietoa on olemassa. Tiiran tarkoitus on koota Suomessa tehdyt lintuhavainnot yhteen paikkaan. Tiira ei ole, eikä pyrikään olemaan, kaiken lintutiedon lähde, mutta se soveltuu mainiosti lintuharrastajien tuottaman havaintotiedon kokoamispaikaksi.

Tiirasta saa iloa tallentamalla omat havaintonsa tietokantaan, joka samalla toimii jokaisen henkilökohtaisena havaintopäiväkirjana. Muiden harrastajien tekemiä havaintoja selaamalla oppii valtavasti lisää linnuista ja niiden liikkeistä, esimerkiksi minkälaisissa paikoissa eri lajeja havaitsee ja mihin vuodenaikoihin eri lajeja yleensä tavataan. Lisäksi Tiiran havaintoaineistoa käytetään hyväksi lintututkimuksissa ja lintujen sekä niiden elinympäristöjen suojelussa.

Tiiraan saa kirjata kaikki haluamansa oikeat havainnot Suomessa tavatuista luonnonvaraisista linnuista. On tärkeää muistaa, että lintuharrastajien mielenkiinto ei kuvasta havainnon tärkeyttä tutkimus- ja suojelutarkoituksissa. Usein havainnot jotka eivät houkuttele paikalle muita harrastajia ovat arvokkaampia

kuin suuria yleisömmääriä keräävät lintuhavainnot. On suositeltavaa kirjata mahdollisimman paljon havaintoja ja mahdollisimman tarkkaan, sillä etukäteen ei voi tietää, mitä hyötyä ne tulevaisuudessa eri yhteyksissä tulevat antamaan.

Rekisteröityminen

Tiira löytyy naputtelemalla nettiselaimen osoitteeksi www.tiira.fi. Tässä vaiheessa on hyvä tiedostaa, että järjestelmän käyttöohjeet löytyvät vasemmasta reunasta klikkaamalla Ohjeet. Sieltä löytyvät ajan tasalla olevat ohjeet kunkin toiminnon käyttämiseksi.

Järjestelmään rekisteröidytään yläreunassa olevaa Rekisteröidy-tekstiä klikkaamalla. Kun henkilötiedot on täytetty, voi halutessaan valita lähestymisikkunan, joka nopeuttaa Tiiran käyttöä, jos retkeilee pääosin jonkun tietyn lintuyhdistyksen alueella. Tämän valinnan perusteella ilmoitus- ja hakulomakkeet käyttävät oletusarvoisesti kyseisen yhdistyksen aluetta. Tällöin myös valitun yhdistyksen määrittelemät valmiit havaintohaut ovat käytettävissä.

Tiirassa voi tunnistautua BirdLife Suomen jäsenyhdistyksen jäseneksi tai vuositukijaksi. Näin toimimalla saa käyttöönsä lisää ominaisuuksia,

kuten tarkemmat kartat ja mahdollisuuden Laajan haun käyttöön. Tunnistautuminen tapahtuu syöttämällä rekisteröitymisen yhteydessä Jäsennumero-kenttään oma BirdLife-jäsennumero, joka löytyy esimerkiksi neljä kertaa vuodessa ilmestyvän Tiira-lehden osoitekentästä.

Rekisteröitymiseen vaaditaan myös käyttöehtojen hyväksymistä. Erityisesti tulee huomioida kohta Käyttäjän vastuut ja velvoitteet, jossa todetaan muun muassa näin:

”Käyttäjä saa käyttää palvelussa olevia muita kuin omia havaintojaan ja palvelun kautta saatavissa olevia karttoja sekä muiden havaintoihin liittämiä kuvia, ääniä ja videoita ainoastaan ei-kaupallisiin henkilökohtaisiin tarkoituksiin. Muiden havaintojen ja niihin liitettyjen kuvien, äänten ja videoiden käyttäminen muuhun kuin ei-kaupallisiin henkilökohtaisiin tarkoituksiin edellyttää sopimuksen tekemistä havaintojen tai niihin liitetyn materiaalin oikeudenomistajien kanssa.” Havaintoaineistoa ei siis saa käyttää kaupallisiin tarkoituksiin ilman erillistä sopimusta aineiston haltijan (alueellisen lintuyhdistyksen tai havainnon tekijän) kanssa. Tämä kohta ei luonnollisesti rajoita omien havaintojen käyttöä haluamiinsa tarkoituksiin.

© Reijo Vikman